

Nevidljivo siromaštvo žena kao prepreka ekonomskoj neovisnosti

Novo predavanje u okviru ciklusa javnih razgovora *Neko je rekao feminizam?*, koje organizuju Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Friedrich Ebert u Bosni i Hercegovini, održano je 23. maja u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, a tema je bila *Siromaštvo i feminizam*, o kojoj su govorile Valida Repovac Nikšić i Sanela Bašić

Ciklus javnih predavanja i razgovora *Neko je rekao feminizam?* prošle je sedmice otvorio važnu temu ženskog siromaštva, uz predavačice Validu Repovac Nikšić i Sanelu Bašić. Obje predavačice su doktorirale na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, gdje i predaju. Valida Repovac Nikšić na Odsjeku za sociologiju predaje predmete Savremene teorije nacije, Sociologiju globalizacije i nacionalni identitet i Sociologiju siromaštva, te je urednica časopisa *Sarajevski žurnal za društvena pitanja*. Sanela Bašić predaje nastavne discipline Historija socijalnog rada u BiH, Osnove socijalne politike, Siromaštvo i socijalna isključenost, Nasilje u porodici i Etika socijalnog rada, te je članica izvršnog odbora i sekretarka Evropske asocijacije fakulteta socijalnog rada (EASSW).

Započinjući predavanje, Valida Repovac Nikšić rekla je da je siromaštvo postalo tema njenog interesovanja kroz bavljenje nacionalizmom i kozmopolitizmom u savremenom svijetu, kao i globalizacijom i integracijskim procesima. "Siromaštvo se, kao jedan od ključnih elemenata nejednakosti, nameće kao nešto čime se, htjeli-ne htjeli, moramo baviti. To je gorući problem, pogotovo u našem kontekstu, imajući u vidu konflikt i

postkonfliktnu tranziciju, te neoliberalni sistem, ali i činjenicu da su ljudi oko nas deprivilegirani i jako teško žive”, rekla je Valida. Napomenula je da su većina istraživanja o siromaštvu rađena u Velikoj Britaniji u SAD-u, dok na našim prostorima ne postoje sistematičnija istraživanja, zbog čega je bitno postaviti pitanje šta je siromaštvo i šta podrazumijeva iskustvo siromaštva. “Često se ne čuje glas onih koji su deprivilegirani, kao i onih za koje britanska autorica Ruth Lister kaže da su ‘van statistika’, poput beskućnika/ca.” Kako bi se donijela rješenja i politike koje će smanjiti siromaštvo, ono se mora precizno definirati. U sociologiji se govori o apsolutnom i o relativnom mjerenju siromaštva. Prva istraživanja apsolutnog siromaštva na osnovu budžetskih standarda rađena su u Velikoj Britaniji krajem 19. stoljeća, kada je taj društveni problem uočen. Britanac Benjamin Seebohm Rowntree je prvo istraživanje siromaštva proveo 1899. u Yorku u Velikoj Britaniji, te ih je ponovio 1935. i 1951. godine. Posljednje istraživanje je pokazalo da se siromaštvo itekako smanjilo, što se zapravo podudarilo sa trendom kreiranja države blagostanja nakon kraja Drugog svjetskog rata, koja će pak biti potpuno uništena krajem 70-tih i početkom 80-tih godina kada na vlast u razvijenim zemljama dolaze konzervativne snage (prvenstveno Margaret Thatcher u Velikoj Britaniji i Ronald Reagan u SAD-u).

“To je bio zvanični kraj države blagostanja i socijalnih politika kakve smo mogli/e smatrati humanijim i prikladnijim za ljudsko društvo. Godine 2008. smo se mogli/e ponadati/e da će taj sistem propasti, no, on je dobio pomoć od države i tako se i održao. Saskia Sassen u svojim radovima demonstrira nevjerovatan trend bogaćenja nakon 2008. godine, i to onih koji su već bili najbogatiji, i onih koji su i kreirali tu krizu, te daljnje produbljivanje jaza i siromašenje ljudi koji su već bili u vrlo lošem položaju. To se nastavilo gubitkom imovine i strašnim hipotekama koje su omogućile da osiguravajuće kuće i banke nastave svoje bogaćenje, a da obični svijet pada u sve veće siromaštvo.” Valida je istaknula da ovim trendovima svjedočimo i u BiH kroz reformsku agendu, trendove privatizacije zdravstva, proglašavanja područnih škola neefikasnim i neisplativim... “Bojim se da kao društvo nismo ni solidarni/e, niti u mogućnosti da se odupremo globalnim tendencijama kojima se nisu uspjele oduprijeti i neke mnogo veće zemlje, poput Grčke, Španije, Portugala, Italije...”

Kreiranje stranaca/kinja u vlastitom društvu

Mjerenje siromaštva kao relativne depriviranosti, koja je višedimenzionalna, sve je prisutnije u savremenoj društvenoj teoriji i savremenoj sociologiji. Relativna depriviranost je proširena u birokratskom eurounijskom konceptu, te se posmatra kao društvena ili socijalna isključenost, čime se pojam širi dalje od materijalne depriviranosti, tj. prosto materijalnog siromaštva. Valida je napomenula da u savremenoj sociologiji postoje dva diskursa o siromaštvu. Jedan se tiče redistribucije, pri čemu se govori o položaju žena i drugih marginaliziranih skupina (djece, starih, osoba sa zdravstvenim problemima...). No, Ruth Lister insistira i na uvođenju diskursa priznavanja, koncepta koji je poznatiji više kada se govori o etnonacionalnim skupinama ili drugim diferenciranim grupama. "Siromaštvo je za Ruth Lister, i za mnoge druge autore/ice koje slijedim, pitanje ljudskih prava, dokidanja diskriminacije i potrebe za priznavanjem grupe ili pojedinaca/ki. Kada pričamo o siromaštvu, osim redistribucije bogatstva i kapitala, trebamo pričati i o simboličkoj kulturološkoj slici gdje siromaštvo predstavlja strah, otuđenje, društvenu distancu. Lister to naziva 'otuđivanjem', kreiranjem stranaca u vlastitom društvu", pojasnila je Valida.

Sanela Bašić je svoje izlaganje započela podacima o omjeru i strukturi siromaštva u Evropskoj uniji, kao referentnoj tački za naš kontekst, a potom je govorila i o situaciji u BiH. U 2015. godini u Evropskoj uniji je oko 118.8 miliona ljudi (23.7%) živjelo u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, koja se od momenta usvajanja strategije Europe 2020 mjeri tzv. AROPE indikatorima koji mjere rizik od dohodovnog (materijalnog) siromaštva, tešku materijalnu deprivaciju i uključuju domaćinstva sa niskim intenzitetom rada. Prema podacima iz 2015, gotovo jedna trećina osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti žive u Bugarskoj, Rumuniji i Grčkoj. Najnižu stopu rizika od siromaštva i socijalne isključenosti imaju Finska, Holandija, Švedska i Češka. Prisutan je i snažan trend infantilizacije siromaštva, gdje se djeca sa stopom rizika od siromaštva i socijalne isključenosti od gotovo 27% pojavljuju kao populacija u najvećem riziku.

Siromaštvo se može mjeriti putem potrošnje ili putem dohotka, a zemlje EU odabrale su da ga mjere putem dohotka, tako da je utvrđena zajednička linija siromaštva, koja je definisana kao 60% medijane od prosječnog nacionalnog dohotka. Najviše stope siromaštva u smislu neraspologanja s dovoljno dohotka, uključujući i socijalnu pomoć od države, prisutne su u Rumuniji, Latviji, Litvaniji, Španiji i Bugarskoj, dok su najniže stope u Finskoj, Slovačkoj, Danskoj, Holandiji i Češkoj, gdje iznose manje od 10%. Sljedeći je mjeren intenzitet rada, koji podrazumijeva da su domaćinstva sa niskim intenzitetom rada ona gdje je stopa korištenja radnog potencijala 20% ili niža. Prema podacima iz 2015, oko 11% populacije EU živi u domaćinstvima vrlo niskog intenziteta rada. Najviša stopa niskog intenziteta rada je u Grčkoj, Španiji, Belgiji i Hrvatskoj, dok su zemlje sa najmanjim postotkom domaćinstava sa niskim radnim intenzitetom Poljska, Češka, Estonija, Švedska i Luksemburg. Sljedeći indikator, indikator materijalne deprivacije, procjenjuje broj stanovništva koji sebi ne može priuštiti najmanje četiri od devet dobara/usluga, kao što su snošenje neočekivanih, iznenadnih finansijskih troškova, jedna sedmica godišnjeg odmora van mjesta stanovanja, adekvatno grijanje doma... Po ovom kriteriju, 8.1% stanovništva EU je u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, pri čemu su najveće stope u Grčkoj, Rumuniji i Bugarskoj. Sanela Bašić je napomenula da je Eurostat u 2014. godini napravio iskorak i pokušao istražiti ova pitanja iz perspektive

raspodjele siromaštva prema rodu. Tako se pokazalo da je u 2014. godini 57 miliona odraslih žena i 44 miliona odraslih muškaraca u EU-28 živjelo u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, što pokazuje da su žene blago siromašnije u odnosu na muškarce. Ovaj rodni jaz u stopama siromaštva iznosi ispod 1% u Danskoj, Španiji, Hrvatskoj, Poljskoj, Švedskoj i Finskoj, dok u Češkoj, Estoniji i Latviji prelazi 4%.

Sumorna slika siromaštva u BiH

Nakon slike o siromaštvu u EU, Sanela Bašić je predstavila i dostupne podatke za BiH. Prvo istraživanje o siromaštvu napravili su 2001. godine Svjetska banka i UNDP na uzorku od 5.400 domaćinstava u 25 bh. općina, ispitujući životni standard stanovništva u gotovo svim oblastima. Rezultati istraživanja su pokazali da je 19.5% bh. stanovništva pogođeno siromaštvom, a da se 30% nalazi tek iznad linije siromaštva, koja se u BiH računa potrošnjom, a tada je iznosila 2.000 KM po osobi godišnje. Agencija za statistiku BiH nastavila je pratiti trendove u rasprostranjenosti i strukturi siromaštva kroz anketu o potrošnji domaćinstava, koja se posredno uzima kao mjera životnog standarda, ili u kontekstu ove priče, kao mjera siromaštva u BiH. Posljednji dostupni podaci iz 2011. pokazuju da je od tada procijenjenog broja bh. stanovništva od otprilike 3 miliona, 566.000 ili 17.9% bilo pogođeno siromaštvom, računajući liniju siromaštva na potrošnju nižu od 416 KM po osobi mjesečno. Nisu postojale značajnije razlike kada je u pitanju stopa siromaštva u entitetima i Brčko Distriktu. U 2011. je u BiH vidljiva promjena obrasca u siromaštvu u odnosu na rod, jer su žene bile nositeljke u 20.3% siromašnih domaćinstava naspram 16.2% muškaraca.

Sanela je istakla da je dugo postojala teza da je rad prva i temeljna brana protiv siromaštva. No, u kontekstu savremene priče o siromaštvu to više nije slučaj – stopa siromaštva, posmatrana u odnosu na radni status, najveća je u onim domaćinstvima čiji je nositelj osoba koja je nesposobna za rad i iznosi 39.8% što ukazuje na važnu spregu između invaliditeta i siromaštva, na koju se često zaboravlja. U strukturi siromašnih, nezaposleni/e participiraju sa 27.8%, a kad je riječ o ženama domaćicama u pitanju je 24.7%, dok su penzioneri zastupljeni sa 15.8%. “Zaposlenje danas više ne može biti garant za život van siromaštva, o čemu svjedoči i stopa od 12.5% siromašnih domaćinstava u kojima očito ljudi rade, ali njihovi prihodi nisu dovoljni da ih drže van života u siromaštvu.”

Siromaštvo u BiH nije samo ekonomski konotirano, nego je nedostatak ekonomskih mogućnosti popraćen pozicijom i zavisti i nemoći, kako pokazuju rezultati istraživanja o socijalnoj uključenosti/isključenosti, koje je UNDP radio 2007. godine u BiH. Na temelju sedam indikatora o dimenzijama životnog standarda izračunat je generalni indeks isključenosti koji za BiH iznosi preko 52%, što znači da je više od polovine bh. stanovništva društveno isključeno, a poražavajuća je činjenica da je većina njih – 47.3% – dugotrajno isključena. Do sličnih pokazatelja došla je i Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj (EBRD) koja je 2010. radila istraživanje o životu u tranziciji u 34 tranzicijske zemlje, uključujući i istočnoevropski region. “Ako pogledamo sliku rizika siromaštva i socijalne isključenosti u BiH, ne iznenađuje podatak koji govori da je oko 2 miliona i 700 000 ljudi u našoj zemlji, a to čini gotovo 60% populacije, isključeno po nekom od ovih kriterija. U Evropi nam je najbliža zemlja po stopi rizika siromaštva i

socijalne isključenosti Bugarska, gdje ona iznosi 49.3%, dok je u Hrvatskoj, koja je postala zadnja zemlja članica EU, taj rizik 33%." U bh. kontekstu, indeks materijalne deprivacije, koji podrazumijeva da domaćinstvo sebi ne može priuštiti tri od devet spomenutih dobara/usluga, pokazuje da je skoro 55%, dakle više od polovine bh. stanovništva, pogođeno materijalnom deprivacijom. "Nama se kontinuirano servira mit kako rasta nejednakosti u dohotku, odnosno društvenog raslojavanja na taj način i nema, jer je naš prosjek po toj statistici još uvijek negdje ispod evropskog prosjeka. No, indeks materijalne deprivacije ukazuje da je situacija sasvim drugačija, i da je zapravo alarmantna."

Kraj socijalne države

Valida je predavanje nastavila govoreći o uzrocima siromaštva, te se posebno fokusirala na ljude koji rade, a koji su siromašni, odnosno na novi sloj društva – prekarijat. Napomenula je i da se sve češće govori o potklasama, što je problematični pojam koji je nastao u SAD-u i pripada novodesničarskom tumačenju siromaštva, a primjenjuje se najčešće na samohrane roditelje, na djecu iz izvanbračnih zajednica, na one koji/e su dugotrajno nezaposleni, i koji/e su potpuno isključeni/e, jer je ta dugotrajna nezaposlenost dovela do brojnih drugih dimenzija isključenosti i marginaliziranosti. U tu grupu spadaju i beskućnici/e, dakle ljudi koji su nevidljivi u društvenim statistikama, i koji se ne mogu precizno locirati ni uključiti u zvanične podatke. "Konzervativna politika nove desnice zasnovana je na biologističkim i rasističkim sociološkim tumačenjima, konkretno na individualističkoj teoriji Herberta Spencera, koji tvrdi da najsposobniji i najokretniji trebaju opstati i izboriti se za opstanak. Individualistička stajališta svu krivicu za siromaštvo svaljuju na one koji/e su siromašni/e, na njihovu nesposobnost, nemogućnost, invaliditet, bolest, nesreću, sudbinu, i govore da su oni/e ti/e koji/e zapravo nemaju motivaciju da sa svojim životom naprave nešto smisleno. Na tu individualističku teoriju se nadovezuju teorije koje govore o kulturi siromaštva koju kreiraju sami/e siromašni/e, kojima socijalna država ne pomaže, nego samo doprinosi tom statusu quo, jer demotivira bilo kakvu ambiciju za pronalaskom posla, obrazovanja, prekvalifikacijom..."

Konzervativci u Velikoj Britaniji i republikanci u SAD-u su 80-tih godina iskoristili ova individualistička i kulturološka tumačenja siromaštva, te rekli da treba dokinuti socijalnu državu kakva je postojala od kraja Drugog svjetskog rata jer te socijalne politike nisu doprinijele rješavanju siromaštva, nego su samo uljuljkale one koji/e su siromašni/e, te da se oni trebaju motivirati da se na tržištu rada, zajedno sa ostalima, takmiče u obrazovanju, radu i usavršavanju i da sami sebi kreiraju posao i bolji život. "Nakon dolaska Billa Clintona i Tonyja Blaira očekivala se promjena, ali i oni su zadržali taj konzervativni pravac, utemeljujući ga na klasičnim liberalnim postavkama slobode i jednakih mogućnosti – da smo svi/e jednaki/e, da imamo iste startne pozicije, koje, nažalost, nemamo. Te politike se nisu mijenjale od kraja 70-tih godina, osim što su degradirale i dekonstruirale pozitivne politike koje su bile usmjerene ka iskorjenjivanju siromaštva. Opća socijalna skrb je na Zapadu dokinuta, a to se sada radi i kod nas sa reformom zdravstva i obrazovanja, i bojim se da za nekoliko godina i ovo što sada imamo kao javno dobro nećemo više imati", kazala je Valida. Ona je napomenula da Saskia Sassen u tom kontekstu govori o teoriji protjerivanja, istiskivanja ljudi koje ona

naziva “nevidljivim građanima/kama”. U SAD-u su to ljudi koji su bili zemljoposjednici, koji su imali male farme, a koje su protjerale korporacije. “Ona govori i o praznim gradovima, poput Detroita, o mrtvoj zemlji i o mrtvoj vodi. To je siromaštvo mnogo većeg spektra i daleko veći globalni problem nego što mi nekad sa svojom sociološkom imaginacijom možemo da pretpostavimo.”

Konfliktne teorije porijeklo vode iz marksizma, a zapadni svijet ih je, u godinama nakon Drugog svjetskog rata, demonizirao. U konfliktnim teorijama postoje reakcije na desničarske teorije koje kažu da je strašno proglašavati ljude krivcima za svoje siromaštvo, i da je to zapravo zloupotreba žrtve, jer se žrtva predstavlja krivom za nešto za što nije kriva, referirajući se na priču o tome kako je u pitanju samogenerirana kultura koja se prenosi na mlađe generacije. Mnoga istraživanja su pokazala da to nije tačno – u Latinskoj Americi su istraživanja pokazala da siromaštvo nije utjecalo na obiteljsku solidarnost, niti je dovelo do raspada brakova, nego je unaprijedilo društvenu solidarnost u malim zajednicama. “Zbog toga su lijevo orijentirane konfliktne teorije bitne, jer insistiraju na povratku uloge sistema i države koja će se ipak brinuti o onima koji su najranjiviji. Jako je bitno pronaći neki srednji put kako bi se rješavali uzroci. Potrebno je boriti se, artikulirati u javnom prostoru i javno izazivati ljude koji smatraju da postoje potklase, i koji se prema određenim grupama odnose kao da su manje vrijedne i ne zaslužuju da imaju prilike dostojne čovjeka. Potrebno je dati podršku onim ljudima i politikama koji na javnu scenu vraćaju tu priču, poput Bernieja Sandersa u SAD-u ili pokreta Diem25 Yanisa Varoufakisa”, rekla je Sanela.

Rodna sljepoća

Sanela Bašić nastavila je predavanje objašnjavanjem koncepta feminizacije siromaštva. Ovaj se koncept u literaturi pojavio 70-tih godina, ali je u javni i znanstveni diskurs ušao tek polovinom 90-tih godina, u vrijeme četvrte UN-ove konferencije o pravima žena iz 1995. godine na kojoj je često isticana činjenica kako je 70% svjetskog stanovništva koje čine žene siromašno. U Pekinškoj platformi za akciju se često kao jedno od kritičnih područja spominje iskorjenjivanje perzistentnog i rastućeg tereta siromaštva kod žena. “Siromaštvo, iako ga danas razumijevamo kao multidimenzionalan fenomen, se i dalje mjeri ekonomskim metodama, najčešće putem potrošnje ili dohotka, ne uzimajući u obzir specifične i individualne porodične okolnosti ili obligacije, ili razlike koje mogu postojati između muškaraca i žena. Ako je ovaj pristup moguće objasniti ili opravdati, a najčešće nije, ono što leži u njegovoj pozadini je pretpostavka da su potrošnja i dohodak javna pitanja i kao takva predmet javne rasprave, dok su način distribucije tog dohotka ili potrošnje unutar domaćinstva privatna pitanja, pa ne trebaju podlijegati javnom interesu ili istraživanjima. Tu vidimo kako podjela na privatno i javno, koju feministički pristup kritizira, također struktura i način na koji razmišljamo o siromaštvu”, objasnila je Sanela.

“U posljednje dvije decenije feministička kritika spram tradicionalnih pristupa istraživanja siromaštva dovela je u pitanje ono što se naziva rodnom sljepoćom i argumentirano pokazala da žene češće pate od siromaštva, kao i da je njihovo iskustvo siromaštva drugačije u odnosu na muškarce, što je povezano sa drugačijim očekivanjem od rodnih uloga. Koncept feminizacije siromaštva koristi se tako da pojasni jednostavnu činjenicu, a to je da ukoliko se obim siromaštva u jednom društvu povećava, onda će žene među siromašnima biti zastupljene u nesrazmjerno većem nivou”, rekla je Sanela.

To je teza koja se povezuje sa aspektom nevidljivosti siromaštva. Druga teza je teza o rodnom balansu, odnosno da je rizik od siromaštva kod žena zastupljeniji nego kod muškaraca. Treća teza je promijenjena i naglašen fokus, kako u istraživanjima, tako i u javnim politikama, na ženskom siromaštvu koja zahtijeva da ni koncept apsolutnog ni relativnog siromaštva, kao ni koncept relativne deprivacije, danas ne može biti dovoljan da objasni ono što ljudi koji žive u siromaštvu u stvarnosti žive. Današnja istraživanja pokazuju da su sve tri teze istinite.

Promjene vezane za porast siromaštva mogu utjecati i na demografske promjene – naprimjer, raspad braka kao društvene institucije koja više nema istu privlačnost, a čiji je rezultat samohrano roditeljstvo, također povećava stopu rizika siromaštva među ženama. Promjene na tržištu rada mogu također biti kontribuirajući faktor – iako su zemlje u Evropi zabilježile porast u učešću žena na tržištu rada, to nije dovelo do jednakog statusa zaposlenih žena i muškaraca. Studija Guya Standinga o prekarijatu govori da su upravo žene, pored mladih, grupa koja je najviše pogođena općom nesigurnošću i neizvjesnošću koje generiraju promjene na tržištu rada. Na kraju je tu i aspekt destrukcije/redizajniranja socijalne države, i preraspodjele ne samo finansijske, nego i društvene odgovornosti za kolektivnu dobrobit ili kolektivnu sigurnost, gdje se dešava izrazito nepovoljna promjena po žene, jer su one najčešće korisnice različitih tipova socijalnih beneficija. Istovremeno žene i dalje nose glavni teret rada u domaćinstvu, te se od njih očekuje da kompenziraju rastući nedostatak i neadekvatnost javnih usluga.

Feminizacija siromaštva

Sanela smatra da je fokus na žensko siromaštvo kroz koncept feminizacije siromaštva imao dosta pozitivne efekte jer je omogućio vidljivost tog fenomena siromaštva, ali ne treba zaboraviti da siromaštvo žena nije recentan fenomen, nego nešto što je obilježilo cijelo 20. stoljeće. Sanela smatra da je bitno govoriti o nevidljivom/skrivenom siromaštvu koje se pojavljuje kao posljedica prvenstveno nejednake distribucije resursa

unutar porodice i može označavati situacije u kojima su žene siromašne kada njihovi partneri to nisu, ili situacije kada je žensko iskustvo siromaštva drugačije od iskustva siromaštva njihovih partnera. I u tom smislu postoje brojna istraživanja koja pokazuju da se resursi unutar porodice ne dijele uvijek na jednak način i da žene u pravilu imaju manje novca za ličnu potrošnju od muškaraca. U literaturi se o muškarcima govori kao o "privilegiranim potrošačima", ne samo svakodnevnih dobara, nego i luksuznijih dobara i usluga, pa tako novo auto ili nova veš mašina nemaju istu vrijednost ako ih se posmatra iz muške, odnosno ženske perspektive.

Sanela je pojasnila da nevidljivo siromaštvo ima dva važna aspekta. Prvi je ženska ekonomska ovisnost, a drugi je žensko samožrtvovanje. "U kontekstu ženske ekonomske ovisnosti, aktuelizira se pitanje ko unutar domaćinstva kontrolira resurse, odnosno određuje i usmjerava potrošnju. Ako pođemo od pretpostavke da muškarci zarađuju primarni dohodak, jer se ženin dohodak smatra dodatkom koji eventualno omogućava da porodica živi iznad linije siromaštva, ali i ne i nečim što određuje kvalitetu života porodice, onda možemo pretpostaviti da muškarci najčešće zadržavaju kontrolu nad načinom na koji se taj dohodak troši, i tako imaju mogućnost da gotovo apsolutiziraju svoju moć unutar porodice", pojasnila je Sanela. Ženska ekonomska ovisnost, bilo da je riječ o punoj ili djelimičnoj, cijena je koju žene plaćaju za brigu koju pružaju unutar rodne podjele rada gdje se očekuje da muškarci u većem dijelu participiraju u plaćenom radu, a da žene participiraju u kućnom neplaćenom radu. Ova podjela rada nastavlja onemogućavati ženama pristup adekvatnom i neovisnom dohotku, dok istovremeno učvršćuje i mušku ekonomsku neovisnost i moć.

Drugi aspekt nevidljivog siromaštva, žensko samožrtvovanje, također ima dugu historiju. "Iako često može biti slučaj da muškarci zarađuju i kontroliraju resurse unutar porodice, žene najčešće upravljaju ovim resursima, pa su suočene sa nelagodnim izborom prioretiziranja čije potrebe trebaju biti zadovoljene ako se živi s niskim dohotkom", pojasnila je Sanela. Istraživanja na ovu temu donose primjere da se majke odriču hrane, odjeće, grijanja, zadovoljavanja drugih vlastitih potreba, pokušavajući zaštititi ostale članove/ice porodice, posebno djecu, od punog utjecaja života sa neadekvatnim dohotkom, te tako sebi uskraćuju i najosnovnije potrebe kako bi se nosile sa reduciranim kućnim budžetom. "Vrlo često se ovaj prisilni altruizam uzima zdravo za gotovo i pokazuje da žene postaju neka vrsta apsorbera šoka siromaštva tako što donose te vrlo teške odluke o prioritetima. Stres u ovim situacijama može imati poguban utjecaj na fizičko i mentalno zdravlje, dok s druge strane istraživanja pokazuju da žene imaju visok nivo ponosa, jer npr. uspijevaju, uprkos siromaštvu, svoju djecu zaštititi od izrugivanja u školi."

Sanela smatra da bi o ovoj temi trebalo promišljati iz perspektive rodni aspekata siromaštva, te se kretati ka holističkim i inkluzivnijim konceptualnim okvirima koji bi uključivali pristup faktorima koji utječu na ono što Amartya Sen naziva sposobnostima, a to su zdravlje, obrazovanje, infrastruktura... Ona je istaknula da nema univerzalnog recepta koji pomaže suzbijanju ili eliminiranju siromaštva među ženama, obzirom da politike smanjenja siromaštva najčešće ovise o stopama aktivnosti među ženama, o modelu socijalne politike, ali su obilježeni i sociokulturnim i religijskim faktorima. Za kraj je navela tri strategije borbe protiv siromaštva koje koriste tri različite zemlje u Evropi.

Strategije borbe protiv siromaštva

Prva strategija je strategija zapošljavanja koju koristi većina skandinavskih zemalja, među kojima je najbolji primjer Švedska. Ekonomska i socijalna politika u Švedskoj podupire jednakost žena, što je vidljivo iz visokih stopa participacije žena na tržištu rada. Dok u drugim evropskim zemljama rodni jaz u stopi participacije žena i muškaraca na tržištu rada iznosi između 20 i 25%, u Švedskoj žene i muškarci imaju gotovo jednaku stopu zaposlenosti. S druge strane, troškovi podizanja i odgoja djece su visoko socijalizirani, a porodična politika stimulira povratak žene na radno mjesto kombiniranjem roditeljstva i zapošljavanja. Iz perspektive ove strategije, izjednačavanje stopa muške i ženske zaposlenosti doprinosi ostvarivanju ekonomske jednakosti, koja ima potencijal da djeluje kao brana povećanju stope siromaštva među ženama.

Sasvim suprotnu strategiju koristi Italija, a u pitanju je politika bračnosti. Iz perspektive ove teorije, žene imaju veće šanse za život van siromaštva ukoliko udruže prihode sa muškarcima, i potom te prihode dijele. Iz perspektive ove teorije se pretpostavlja da se događa jednaka distribucija unutar porodičnih resursa. Italija, iako ima relativno visoku stopu siromaštva, ima i relativno nizak nivo razlike u siromaštvu između muškaraca i žena, što se najčešće objašnjava visokom stopom bračnosti uz naglašenu porodičnu solidarnost, značaj porodičnih mreža i relativno marginalnu ulogu sistema socijalne politike, koja je fokusirana na porodicu, a ne na individuu. U tom smislu ulazak i ostanak u braku poboljšava ekonomsku poziciju žene, međutim, postavlja se pitanje posljedica koju ova vrsta javne politike može imati po žene kada su u pitanju njihova sloboda i nezavisnost.

Treća strategija je strategija zaštite od siromaštva, koja je, po Sanelinom mišljenju, najbolji model, a koristi ga Holandija. Žene u Holandiji manje učestvuju na tržištu rada od muškaraca, i postoji visok udio žena u samačkim domaćinstvima. No, istovremeno Holandija ima izrazito nisku stopu ženskog siromaštva, što se najčešće objašnjava izdašnošću sistema socijalne sigurnosti. Ekonomska i socijalna politika nije, kao u skandinavskim zemljama, fokusirana na poticanje ulaska i ostanka žena na tržištu rada, nego je fokusirana na zaštitu socio-ekonomskog položaja žena pružanjem relativno visokih socijalnih naknada. Strategija koju koristi Holandija je rodno neutralna – nije ciljano napravljena da smanji ili ublaži siromaštvo među ženama, nego je osmišljena kao politika koja će kroz izdašne novčane potpore svim građanima/kama doprinijeti zaštiti od siromaštva, bez obzira na razlike unutar i muške i ženske populacije koje mogu da postoje u odnosu na bračni status, ekonomsku aktivnost ili tip domaćinstva.

Piše: Masha Durkalić
Maj 31, 2017